

Литвиненко А. І., Колеснікова Н. В. «Полтавские губернские ведомости» межі XIX–XX століть (сторінками спогадів Дмитра Іваненка) // Virtus: Scientific Journal / Editor-in-Chief M.A. Zhurba. December № 10, 2017. P. 18–23.

УДК 070 (477.53) «18/19»

Литвиненко А.І.,

к. мистецтвознавства, доцент Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, liola@ukr.net

Україна, м. Полтава

Колеснікова Н.В.,

студентка К-7 Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, pnp47a@gmail.com

Україна, м. Полтава

«ПОЛТАВСКИЕ ГУБЕРНСКИЕ ВЕДОМОСТИ» МЕЖІ XIX–XX СТОЛІТЬ (СТОРІНКАМИ СПОГАДІВ ДМИТРА ІВАНЕНКА)

Анотація. У статті висвітлено діяльність газети «Полтавские губернские ведомости» на межі XIX–XX століть. За матеріалами спогадів Дмитра Іваненка («Записки и воспоминания 1888–1908 гг.») схарактеризовано шляхи професійного становлення видання; окреслено коло проблем, які потребували вирішення на шпальтах губернської газети на початку XX століття. За ініціативи Д. Іваненка, як головного редактора щоденної неофіційної газети «Полтавские губернские ведомости», а також при активній участі вітчизняних діячів культури й місцевих дослідників газета стала одним з передових друкованих органів на теренах колишньої Російської імперії.

Ключові слова: Полтавщина, періодика, «Полтавские губернские ведомости», соціокультурне життя Полтавщини межі XIX–XX століть.

Розвиток вітчизняної періодики упродовж XIX століття відбувався під впливом цілої низки економічних, суспільно-політичних, історико-культурних чинників і свідчив про об'єктивні труднощі, які доводилося долати видавничій справі на шляху свого становлення. Передусім це – відсутність професійних

літературних працівників (редакторів, кореспондентів, критиків), мала чисельність й обмежене коло читацької аудиторії, яка складалася переважно з губернських чиновників, інтелігенції, студентства.

У Полтавській губернії на початку ХХ століття виходило близько 0,8% газет усієї Російської імперії, а у самій Полтаві їх налічувалося – 97 [5, с. 73]. Найпопулярнішими серед місцевих видань були «Губернские ведомости» (1838-1919). Як відомо, починаючи з першої половини ХІХ століття газети з такою назвою існували практично в усіх губернських містах [3], згідно з положенням про видання урядових друкованих органів [1, с. 213].

«Полтавские губернские ведомости» виходили двічі на тиждень у двох частинах – офіційній та неофіційній, які за змістом спочатку мало чим відрізнялися одна від одної. В офіційній частині публікувалися розпорядження центральної і місцевої влади, звіти засідань міської думи, статистичні дані про склад населення та види його виробничих занять, ціни на товари, податки і т. д. Неофіційна частина містила хроніку надзвичайних та світських подій. Тут йшлося про пожежі, вбивства, дрібні скандали, річниці, некрологи й церковні новини; друкувалися оголошення про бібліографічні видання, підписки на журнали та газети, гастролі, концерти, а також фейлетони, літературні огляди, корисні поради тощо [9, с. 707].

З 1841 року редактором неофіційної частини «Полтавских губернских ведомостей» був український історик, етнограф і журналіст, автор праць «Достопримечательности Полтавы» (1849) і «Памятная книжка Полтавской губернии за 1865 год» П. І. Бодянський (1809–1867). У 1889 році редакційну колегію неофіційної частини центрального губернського органу очолив Дмитро Олексійович Іваненко (1859–1943) – неординарна особистість, один із кращих представників прогресивної інтелігенції Полтавщини свого часу. За період його діяльності на цій посаді газета набула суттєвого професійного зростання, ставши рупором суспільно-громадського життя Полтавщини.

Мета статті – висвітлити діяльність неофіційної частини «Полтавских губернских ведомостей» за матеріалами спогадів Дмитра Іваненка «Записки и воспоминания», 1888–1908 гг.».

Дмитро Іваненко народився 1859 року в селі Китайгород Кобеляцького повіту (нині Новосанжарського району) Полтавської губернії в родині священника. Вчився у Полтавському духовному училищі, потім – у місцевій духовній семінарії. Після її закінчення успішно склав іспити з курсу класичної гімназії і в 1880 році вступив на юридичний факультет Київського університету. Закінчивши університет й відбувши військову повинність, Д. Іваненко у січні 1888 року повернувся до Полтави. Через брак юридичних вакансій працював бухгалтером, потім секретарем статистичного комітету в канцелярії губернатора, а згодом – редактором неофіційної частини газети «Полтавские губернские ведомости». За свідченням самого Д. Іваненка, у журналістику він потрапив несподівано навіть для самого себе. Випадкова зустріч з віце-губернатором В. Р. Жуковим у приймальні Полтавського губернатора П. П. Косаговського вирішила його подальшу долю. Уже на наступному засіданні губернського правління П. П. Косаговський призначив Д. Іваненка редактором неофіційної частини «Полтавских губернских ведомостей» [2, с. 33].

Розпочинаючи свою діяльність Д. Іваненко на кожному кроці відчував невідповідність газети потребам часу. Наприклад, обов'язковим завданням губернського друкованого органу був друк звітів статистичного комітету. Ці матеріали істотно урізноманітнювали й доповнювали звичайні розділи видання. Водночас друкувався цей нібито «неофіційний» матеріал з досить значним запізненням – на місяць, а то й більше. Зокрема, Журнали засідань міської думи у 1888 році були надруковані у серпні 1889 року! По суті неофіційним можна було вважати лише приватні оголошення.

Було зрозуміло, що без зміни застарілого підходу до справи не обійтися, адже умови для видавничої діяльності практично були відсутні: бракувало матеріалу, окремого приміщення для редактора, зв'язків з громадськістю та передплатників також було обмаль. Єдиним уважним читачем газети залишався Полтавський губернатор П. П. Косаговський, який пильно стежив за тим, щоб вона виходила вчасно.

Першочерговим завданням, яке мав вирішити Д. Іваненко на посаді редактора, стало налагодження зв'язків з потенційними авторами. З метою

розширення кола свої професійних контактів він знайомиться із членами губернського правління. У пошуках новин відвідує засідання дворянського зібрання й світські раути, інформацію про які оперативно розміщує в газеті. Поступово популярність «Полтавских губернских ведомостей» зростає. У редакцію починають звертатися автори з пропозиціями надрукувати їхні твори. Першим і досить різнобічним співробітником «Полтавских губернских ведомостей» став працівник Полтавського губернського земства Греченко. Він висвітлював у газеті хроніку місцевих подій, а також писав різноманітні замітки – до театральних рецензій включно. Його стаття «Доход владельческих хозяйств в Кременчугском уезде по сравнению с доходом в испольном хозяйстве Устимовича» була надрукована у кількох номерах і загалом викликала чималий інтерес у читацького загалу.

Дбаючи про розширення тематики «Губернских ведомостей» Д. Іваненко встановлює зав'язки з громадськими організаціями міста, зокрема з Полтавським Сільськогосподарським Товариством. «Я наметил схему той формы пользования газетой, какою могло бы осуществить Сельскохозяйственное Общество, и отправился на одно из его заседаний» [2, с. 37] – пише автор спогадів. Пропозицію редактора охоче підтримав президент Д. К. Квітка і всі члени Товариства. Очевидно, що діяльність організації вже давно потребувала обговорення нагальних проблем на шпальтах губернської преси.

Одним із перших на пропозицію про співпрацю відгукнувся службовець Селянського банку Віктор Василенко, який запропонував надрукувати свій статистико-етнографічний нарис «Опішня». Саме з цим автором у Д. Іваненка надалі складуться найбільш плідні стосунки. «Необыкновенно трудоспособный и трудолюбивый, интеллигентный в лучшем значении этого слова, бесконечно мягкий, юношески увлекающийся, не смотря на свои седины, прямой, искренний Виктор Иванович был, на протяжении многих лет, лучшим моим литературным другом, советником» – пригадує Д. Іваненко [2, с. 38]. З 1889 року В. Василенко стає найактивнішим дописувачем газети: «...работы его посыпались как из рога изобилия – и при том самые разнообразные. О чем он только не писал! Более крупные и интересные его работы, напечатанные в 1890 году – следующие: – “О

бурсах или общежитиях при сельских школах”, “О сестричных братствах”, “К вопросу о школьных братствах”, “К вопросу о проведении жел. дороги от Лозовой до Киева”, “О сельских общественных библиотеках” и много других меньших статей и заметок. Я удивлялся, как он находил досуг при его занятиях в крестьянском банке, тоже требующих много времени и труда. Единственным гонораром тогда было предоставление ему отписок некоторых статей. О денежном гонораре за сотрудничество в “Губ. Вед.” пока не могло быть и речи» [2, с. 38].

У листопаді 1889 року співробітником газети стає відомий дослідник місцевої старовини В. Е. Бучневич, який запропонував надрукувати низку власних статей і кореспонденцій. У цьому ж році з великим дослідженням «Досвід вивчення малоросійських дум» виступив на шпальтах видання і колишній секретар повітового з'їзду у Миргороді О. М. Лісовський. Згодом він працюватиме у Полтаві секретарем губернської земської управи і не полишить своїх зв'язків із виданням.

Поступово діяльність «Полтавских губернских ведомостей» прогресувала, розширювалося коло її авторів. Завдяки різноманітності й різноплановості висвітлюваної інформації газета формувала свою читацьку аудиторію, виданням активно цікавилися різні верстви населення. За спогадами Д. Іваненка, щедрим на компліменти виявився поміщик Кременчуцького повіту Потьомкін. «Потьомкін оказался чуть что не везде бывавшим, всезнающим, вседозвольным и всеблаженным, – от него, несмотря на седину, так и веяло жизнерадостью. Он обещал деятельное сотрудничество и дал под псевдонимом “Турист” свою статью под названием “Современная деревня в Малороссии”» [2, с. 40]. Саме Потьомкін порадив Д. Іваненкові налагодити знайомство з завідувачем статистичного бюро Полтавського губернського земства М. Г. Кулябко-Корецьким. «Всесторонне образованный, увлекающийся, трудолюбивый, свободный, Николай Григорьевич К.-Корецкий, со своим дарованием к публицистическому таланту, мог бы стать желанным сотрудником любой большой столичной газеты» – пише у своїх спогадах Д. Іваненко [2, с. 41].

На початку ХХ століття до розвитку газетної справи на Полтавщині активно долучається інтелігенція. Авторами рецензій на театральні вистави, яких у Полтаві на той час було чимало [5, с. 109–135], виступили – відомий письменник і поет Іван Бунін та інспектор сільськогосподарської частини В. Н. Дьяков, який на той час працював директором дослідного поля й був великим театралом. Кореспонденти-аматори намагалися не пропустити жодної більш чи менш резонансної події в житті губернії. У хроніці 1892-1893 років місцева громадськість обговорювала: крах Кременчуцького міського банку й відкриття Товариства послідовників гомеопатії за участі жандармського полковника Реке; самогубство касира Кременчуцької міської управи Корицького і смерть колишнього вихованця Полтавської духовної семінарії, талановитого артиста Максимовича, а також багато інших «гарячих» новин.

Доволі насиченим у житті видання став 1893 рік. Потужний суспільний резонанс викликала стаття Д. Іваненка під назвою «Іосафатова долина» на тему екологічного стану в губернії. Приводом до написання цієї статті став епізод свідком якого був автор. Він пригадує як одного разу до нього на квартиру завітав поліцеймейстер Іванов і запропонував проїхати по Кобеляцькій вулиці за місто, щоб показати «сюрприз». Через кілька хвилин обоє опинилися на міському звалищі, що слугував притулком для бродячих собак. Враження від побаченого і від смороду, який стояв довкола, було жахливе. Повернувшись додому, Д. Іваненко відразу написав гарячу замітку і назвав її «Іосафатова долина». У статті він гостро й без прикрас описав місце звалищного пункту, звідки сморід розносився на кілька верст, і про собак, трупи яких там валялися й розкладалися сотнями. Вочевидь, проблема звалищ і санітарного стану міста не була чимось особливим для Полтави у той час. Натомість замітка на цю тему, через несподівану появу такого матеріалу в газеті вперше, викликала величезний суспільний резонанс. Викривальні статті в Полтавській пресі тих часів були новинками й мали сенсаційний ефект. «Іосафатова долина» розгнівала ректора семінарії В. І. Пічету, який знайшов назву блюзнірською, а також міського голову В. П. Трегубова, який разом з членами управи вирішив негайно написати губернатору О. М. Татищеву скаргу на редактора. Сам факт звинувачення у пресі для міського управління

виявився жахливим. Нічого подібного ніколи у Полтаві не було. Обурений В. П. Трегубов не міг дочекатися повернення губернатора із закордонної відпустки і відправив скаргу прямо до Відня, сподіваючись, що редактор буде негайно і суворо покараний. Повернувшись з відрядження О. М. Татищев ґрунтовно й докладно розібрався у справі. Переконавшись у тому, що викладені в статті «Іосафатова долина» факти відповідають дійсності редактора покаранню не піддавали [2, с. 66–68]. На жаль і справа з покращенням санітарного стану в губернії не зрушила з місця.

Надалі Д. Іваненко вирішив активізувати свою діяльність і провести радикальну реформу – створити редакційну колегію, залучивши до неї найпотужніші літературні сили Полтавщини. До складу редакційної колегії він запросив членів Полтавського губернського земства: уже відомого нам завідувача статистичного бюро Миколу Кулябко-Корецького, талановиту перекладачку, авторку белетристичних романів і дитячих оповідань Анну Карлівну Розельон-Сошальську, працівників статистичного земського бюро Юлія та Івана Буніних, головного лікаря Полтавської губернської земської лікарні Євгена Святловського, губернського агронома Павла Дубровського, подружжя Олексія і Констанцію Лісовських. Заручившись підтримкою професіоналів і однодумців, Д. Іваненко вносить пропозицію перетворити «Полтавские ведомости» на щоденну велику газету. Ідею Д. Іваненка колеги підтримали, проте необхідно було подолати консерватизм губернатора О. М. Татищева, який вкрай не любив нововведень. Вибравши слухну хвилину, редактор обережно висловив керівництву свою думку про перетворення «Губернских ведомостей» в щоденну газету, наголосивши на тому, що тільки за таких умов видання розвиватиметься й матиме вплив. У розмові з губернатором Д. Іваненко висловився також про необхідність відвідати Харків для ознайомлення з діяльністю «Харьковских губернских ведомостей», які вже давно виходили щоденно. Нарешті отримавши згоду, редактор вирушив до Харкова і вранці наступного дня був на прийомі у харківського віце-губернатора О. К. Бельгарда. Той спрямував його до начальника газетного столу. Як з'ясувалося у процесі спілкування, нічого суттєвого ні начальник газетного столу, ні редактор «Харьковских Губернских Ведомостей» А. Я. Юхимович

Д. Іваненку не повідомили. Загалом розповідали про те, що справа з газетою йде добре і приносить великі бариші, якими губернатор О. І. Петров розпоряджається на власний розсуд, що велика частина газетних доходів йде на нагороди чиновникам губернаторської канцелярії і губернського правління, а для збільшення кількості передплатників слід активно залучати поліцію.

Незважаючи на те, що корисної інформації про організацію газетної справи в Харкові було замало, повернувшись у Полтаву Д. Іваненко пішов на прийом до О. М. Татищева з сяючим обличчям і став доповідати про результати свого відрядження. Він розповів як блискуче йдуть справи в «Харьковских губернских ведомостях» і, що всі радять в Полтаві скористатися можливістю й наблизити губернський орган до типу приватних видань. Вагаючись, губернатор дав згоду на організацію в Полтаві щоденної газети [2, с. 69–72].

Дмитро Іваненко негайно скликав редакційний комітет. Збори зібралися у кабінеті земської управи. Серед присутніх були М. Кулябко-Корецький, О. Лісовський, К. Лісовська, Ю. Бунін, С. Балабуха, Є. Святловський, П. Дубровський, А. Розельон-Сошальська. Згодом, до складу редколегії долучився відомий український історик, етнограф, краєзнавець і громадський діяч Лев Падалка.

У листопаді 1894 року на передовиці «Губернских ведомостей» з'явилися оголошення, що з 1-го січня наступного року офіційна частина газети виходитиме двічі на тиждень, а неофіційна – щодня, крім понеділків та післясвяткових днів. У цьому ж числі було оприлюднено програму першої місцевої щоденної газети, а також надруковано список членів редакційного комітету та інших співробітників. Передплатна вартість видання на рік з пересилкою мала становити 5 рублів, а на місяць 75 копійок; без пересилання, відповідно – 4, 50 рублів і 60 копійок.

Перший «пробний» номер щоденної неофіційної газети «Полтавских губернских ведомостей» вийшов 30-го листопада 1894 року на шести сторінках. На першій було розміщено статтю М. Кулябко-Корецького про завдання провінційного друку. Провівши паралель між історією виникнення та розвитку друкарської справи на Заході і в Росії та вказавши на різницю завдань столичної й провінційної преси передовиця розвивала думку, що головною метою

губернського видання має стати служіння місцевим інтересам. Тобто зміст і проблематика офіційного друкованого видання Полтавської губернії повинна визначатися нагальними питаннями, які турбують громадськість і земські кола., Обговоренню підлягали проблеми загальної, початкової і професійної освіти, організація в Полтаві вищого агрономічного навчального закладу, здійснення ряду економічних заходів тощо. Стаття була написана гаряче й цікаво. Її вислухали та прийняли на редакційних зборах з повним схваленням.

Висновки

На межі XIX–XX століть газета «Полтавские губернские ведомости» була своєрідним дзеркалом у якому відображалось життя краю в усьому його розмаїтті.

Прогресивного розвитку видання набуло, коли посаду редактора неофіційної частини «Полтавских губернских ведомостей» очолив у майбутньому відомий журналіст і письменник Дмитро Іваненко. Завдяки його активній діяльності газета стала видаватися щоденно, завжди оперативно й аргументовано доносила до суспільства актуальні проблеми сьогодення, вирішувала нагальні питання стосовно розвитку освіти, економіки, екології, мистецтва тощо. У розкритті соціокультурних подій, жодна із тогочасних губернських газет не мала настільки яскраво вираженої патріотичної спрямованості як «Полтавские губернские ведомости» [4, с. 41].

Завдяки активній участі в «Полтавских губернских ведомостях» вітчизняних діячів культури й місцевих дослідників видання стало одним з передових друкованих органів на теренах колишньої Російської імперії.

Література

1. Высочайше утвержденное положение об издании Губернских Ведомостей // Полное Собрание Законов Российской Империи. – СПб., 1838. – Т. V. – Ч. 2. – № 4036. – С. 212-219.

2. Иваненко Д. А. Записки и воспоминания 1888–1908 г. [Электронный ресурс] / Д. А. Иваненко. – Режим доступа :

<http://histpol.pl.ua/ru/biblioteka/ukazatel-po-nazvaniyam?id=3742>

3. Іванюк О. Л. «Полтавские губернские ведомости» про підготовку до проведення загальноросійського перепису населення 1897 р. / О. Л. Іванюк // Сумська Старовина. – № 40. – 2013. – С. 43-48.

4. Ливанова Т. Музыкальная библиография русской периодической печати XIX века. / Т. Ливанова. – Москва : Советский композитор, – 1974. – Вып. 6. – 376 с.

5. Литвиненко А. І. Музична культура Полтавщини XIX – початку XX століття в аспектах регіонального джерелознавства : дис. ... канд. мистецтвознавства : спец. 17.00.01 Теорія та історія культури / А. І. Литвиненко ; Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського. – Київ, 2006. – 229 с.

6. Полтава. // Полтавские губернские ведомости. – 1868. – № 26.

7. Полтавщина: Енциклопедичний довідник / [ред. А.В. Кудрицький]. – К. : Українська енциклопедія, 1992. – 1024 с.

References

1. Vyisochayshe utverzhdennoe polozhenie ob izdanii Gubernskih Vedomostey // Polnoe Sobranie Zakonov Rossiyskoy Imperii. – SPb., 1838. – Т. V. – Ч. 2. – № 4036. – S. 212-219.

2. Ivanenko D. A. Zapiski i vospominaniya 1888–1908 g. [Elektronnyiy resurs] / D. A. Ivanenko. – Rezhim dostupa : <http://histpol.pl.ua/ru/biblioteka/ukazatel-poznazvaniyam?id=3742>

3. Ivaniuk O. L. «Poltavskye hubernskye vedomosty» pro pidhotovku do provedennia zahalnorosiiskoho perepysu naselennia 1897 r. / O. L. Ivaniuk // Sumska Starovyna. – № 40. – 2013. – S. 43-48.

4. Livanova T. Muzyikalnaya bibliografiya russkoy periodicheskoy pechati XIX veka. / T. Livanova. – Moskva : Sovetskiy kompozitor, – 1974. – Vyip. 6. – 376 s.

5. Lytvynenko A. I. Muzychna kultura Poltavshchyny XIX – pochatku XX stolittia v aspektakh rehionalnoho dzhereloznavstva : dys. ... kand. mystetstvoznnavstva : spets. 17.00.01 Teoriia ta istoriia kultury / A. I. Lytvynenko ; Nats. muz. akad. Ukrainy im. P. I. Chaikovskoho. – Kyiv, 2006. – 229 s.

6. Poltava. // Poltavskie gubernskie vedomosti. – 1868. – № 26.

7. Poltavshchyna: Entsyklopedychnyi dovidnyk / [red. A.V. Kudrytskyi]. – K. : Ukrainska entsyklopediia, 1992. – 1024 s.

Lytvynenko A. I.,

Candidate of Fine Arts, Associate Professor in Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, liola@ukr.net

Ukraine, Poltava

Kolesnikova N.V.,

Student of the Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko

Ukraine, Poltava

«THE POLTAVA PROVINCIAL NEWS» ON THE VERGE OF THE 19TH AND 20TH CENTURIES: THE PAGES OF DMITRY IVANENKO MEMOIRS

Summary. The article covers the activity of the newspaper the "The Poltava provincial news" on the verge of the 19th and 20th centuries. According to the materials of Dmitry Ivanenko's memoirs («Notes and Memoirs of 1888–1908»), the ways of professional development of the publication were characterized, the range of problems that were to be solved on the pages of the provincial newspaper in the early twentieth century was outlined. At the initiative of D. Ivanenko, as the editor-in-chief of the daily informal newspaper “The Poltava provincial news”, as well as with the support of the advanced public of Poltava, the edition became one of the leading publishing agencies in the territory of the former Russian Empire.

Keywords: Poltava region, periodical press, “The Poltava provincial news”, socio-cultural life of Poltava region on the verge of the 19th and 20th centuries.